

УДК 343.13

DOI: 10.33098/2078-6670.2023.15.27.1.239-249

ОХОРОНА ТА ЗАХИСТ ПРАВА НА МИРНЕ ВОЛОДІННЯ МАЙНОМ У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ: ДОКТРИНА ТА СУДОВА ПРАКТИКА

Гловюк Ірина Василівна,

доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, професор кафедри
кримінально-правових дисциплін Інституту права
Львівського державного університету внутрішніх справ
вул. Замарстинівська, 9, м. Львів, Україна
e-mail: irynavasgloviuk@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5685-3702>

Гринюк Володимир Олексійович,

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального процесу та
криміналістики Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
вул. Володимирська, 60, м. Київ, Україна
e-mail: gva19740820@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6340-0584>

Мета. Метою статті є ідентифікація проблемних питань регламентації охорони та захисту права на мирне володіння майном у КПК України у досудовому розслідуванні у аспекті судової практики та формулювання пропозицій щодо їх вирішення на рівні нормотворчості, правозастосування та тлумачення. **Методика.** Методика включає в себе сукупність методів наукового пізнання: герменевтичний, діалектичний, системно-структурний, логіко-нормативний. **Результати:** за підсумками дослідження ідентифіковано відображення у положеннях кримінального процесуального законодавства конвенційних стандартів права на мирне володіння майном; виокремлено проблемні норми КПК України та практику, що не корелюються з конвенційними гарантіями права на мирне володіння майном. Запропоновано зміни та доповнення до ст. 169 КПК України, п. 3 ч. 2 ст. 307 КПК України. **Наукова новизна:** виокремлено перелік процесуальних дій та рішень, у межах яких можливе втручання у право на мирне володіння майном у кримінальному провадженні; обґрунтовано потребу передбачити у КПК України несуперечливий правовий режим речей і документів, які вилучені у результаті тимчасового доступу до речей і документів; виявлено нормативні прогалини щодо повернення тимчасово вилученого майна; виявлено проблемні питання діяльності АРМА. **Практична значимість:** результати дослідження можуть бути використані у правотворчій та правозастосовній діяльності під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження, забезпеченні діяльності АРМА.

Ключові слова: досудове розслідування, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, мирне володіння майном, практика ЄСПЛ, заходи забезпечення кримінального провадження, вилучення майна, арешт майна, Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, речові докази.

Iryna Hloviuk

*Doctor of Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine, Professor of the Department of Criminal Law Disciplines, Institute of Law, Lviv State University of Internal Affairs
9 Zamarstynivska Street, Lviv, Ukraine
e-mail: irynavasgloviuk@gmail.com*

Volodymyr Hryniuk

*Doctor of Law, Professor, Professor of the Department of criminal procedure and criminalistics of the Educational and Scientific Institute of Law,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
60 Volodymyrska Street, Kyiv, Ukraine
e-mail: gva19740820@gmail.com*

PROTECTION AND DEFENCE OF THE RIGHT TO PEACEFUL ENJOYMENT OF POSSESSIONS IN PRE-TRIAL INVESTIGATIONS: DOCTRINE AND CASE LAW

Purpose. The purpose of the article is to identify the problematic issues of regulation of protection and defence of the right to peaceful enjoyment of possessions in the Criminal Procedure Code of Ukraine in pre-trial investigation in terms of case law and to formulate proposals for their solution at the level of law-making, law enforcement and interpretation. **Methodology.** The methodology includes a set of methods of scientific research: hermeneutical, dialectical, systemic and structural, logical and normative methods. **Results:** based on the results of the study, the authors identify the provisions of the criminal procedure legislation which reflect the conventional standards of the right to peaceful enjoyment of possessions; the authors identify the problematic provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine and the case law which do not correlate with the conventional guarantees of the right to peaceful enjoyment of possessions. The authors propose amendments and additions to Article 169 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, paragraph 3 of Part 2 of Article 307 of the Criminal Procedure Code of Ukraine. **Scientific novelty:** the authors identify a list of procedural acts and decisions within which the right to peaceful enjoyment of property in criminal proceedings may be interfered with; substantiate the need to provide for a consistent legal regime of items and documents seized as a result of temporary access to items and documents in the Criminal Procedure Code of Ukraine; identify regulatory gaps regarding the return of temporarily seized property; identify problematic issues of National Agency of Ukraine for finding, tracing and management of assets derived from corruption and other crimes. **Practical relevance:** the results of the study can be used in law-making and law enforcement activities when applying measures to ensure criminal proceedings, and to ensure the activities of the National Agency of Ukraine for finding, tracing and management of assets derived from corruption and other crimes.

Key words: pre-trial investigation, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, peaceful enjoyment of possessions, ECHR case law, measures to ensure criminal proceedings, seizure of property, property arrest, National Agency of Ukraine for finding, tracing and management of assets derived from corruption and other crimes, material evidence.

Постановка проблеми. У кримінальному провадженні у силу специфіки цієї діяльності можуть обмежуватися не тільки права людини, пов'язані із сферою особистої автономії, а й майнові права. Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України), реагуючи на це, передбачив засаду недоторканності права власності, регламентувавши її через уповноважуючі норми стосовно підстав позбавлення та обмеження права власності, що, без сумніву у повному обсязі зміст цієї засади у кримінальному провадженні не відображає (при тому, що ще і не всі наявні виключення з судового порядку обмеження права власності указані у ст. 16 КПК України). При вирішенні питань стосовно обмеження та позбавлення права власності мають бути враховані положення Протоколу 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі - Конвенція) та релевантна практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемні питання, пов'язані з позбавленням та обмеженням права власності у кримінальному провадженні досліджувалися у аспекті реалізації засади, передбаченої Конституцією України та ст. 16

КПК України (В.І. Галаган, А.В. Дрозд, Г.М. Куцкір, Н.С. Моргун, О.В. Музиченко), обмеження майнових прав осіб у кримінальному провадженні (Т.Є. Зелькіна, А.Е. Руденко), застосування заходів забезпечення кримінального провадження (І.П. Зінковський, О.В. Капліна, А.С. Котова, М.В. Лепей, Д.В. Лісніченко, С.М. Смоков, А.В. Холостенко та ін.), проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій (Т.Є. Зелькіна, В.С. Могила, С.Л. Шаренко та ін.), речових доказів (С.О. Ковальчук, І.О. Крицька), діяльності Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (далі - АРМА) (В.Д. Басай, Т.Є. Зелькіна, С.О. Ковальчук), критеріїв правомірності обмеження права власності та застосування стандартів ЄСПЛ (О.В. Капліна, А.С. Котова, Т.О. Музиченко, С.Б. Фомін та ін.). Проте, враховуючи критерії позбавлення власності за Протоколом 1 до Конвенції, доктринальної розробки у аспекті правильного тлумачення та застосування норм кримінального процесуального законодавства потребують питання охорони та захисту права на мирне володіння майном у КПК України.

Постановка завдання. Отже, метою статті є ідентифікація проблемних питань регламентації охорони та захисту права на мирне володіння майном у КПК України у аспекті судової практики та формулювання пропозицій щодо їх вирішення на рівні нормотворчості, правозастосування та тлумачення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конвенційні стандарти права на мирне володіння майном та їх відображення у положеннях кримінального процесуального законодавства. ЄСПЛ неодноразово у своїх рішеннях надавав тлумачення ст. 1 Протоколу 1 до Конвенції. Наприклад, у справі «East/West Alliance Limited» проти України» (Заява № 19336/04), де розглядався комплекс питань, пов'язаних із позбавленням майна, у тому числі і у кримінально-процесуальному аспекті, було зазначено: «Суд наголошує на тому, що перша та найбільш важлива вимога статті 1 Першого протоколу до Конвенції полягає у тому, що будь-яке втручання державного органу у право на мирне володіння майном повинно бути законним (див. рішення у справі «Іатрідіс проти Греції» (Iatridis v. Greece) [ВП], заява № 31107/96, п. 58, ECHR 1999-II). Вимога щодо законності у розумінні Конвенції вимагає дотримання відповідних положень національного законодавства та відповідності принципів верховенства права, що включає свободу від свавілля (див. рішення у справі «Антріш проти Франції», від 22 вересня 1994 року, Series A № 296-A, п. 42, та «Кушоглу проти Болгарії» (Kushoglu v. Bulgaria), заява № 48191/99, пп. 49-62, від 10 травня 2007 року). ... Суд також нагадує, що будь-яке втручання державного органу у право на мирне володіння майном повинно забезпечити «справедливий баланс» між загальним інтересом суспільства та вимогами захисту основоположних прав конкретної особи. Необхідність досягнення такого балансу відображена в цілому в структурі статті 1 Першого протоколу. Необхідного балансу не вдасться досягти, якщо на відповідну особу буде покладено індивідуальний та надмірний тягар (див., серед інших джерел, рішення від 23 вересня 1982 року у справі «Спорронг та Лоннрот проти Швеції» (Sporrong and Lonnroth v. Sweden), пп. 69 і 73, Series A № 52). Іншими словами, має існувати обґрунтоване пропорційне співвідношення між засобами, які застосовуються, та метою, яку прагнуть досягти (див., наприклад, рішення від 21 лютого 1986 року у справі «Джеймс та інші проти Сполученого Королівства» (James and Others v. the United Kingdom), п. 50, Series A № 98)» (п.п. 167, 168).

Як видно, першою умовою правомірності втручання у право на мирне володіння своїм майном є саме законність. При цьому «застосовні положення національного законодавства повинні бути достатньо доступними, точними та передбачуваними у своєму застосуванні» [1]. Отже, найперше слід визначити систему процесуальних дій та рішень, якими може бути обмежено відповідне право в українському кримінальному процесі.

Засада недоторканності права власності у ст. 16 КПК України не містить ні критеріїв правомірності позбавлення або обмеження права власності, ні переліку заходів, якими це може бути здійснено (що обумовлено, як видається, засадничим характером цієї статті). Проте, обраний законодавцем спосіб її формулювання теж складно визнати вдалим, адже, судячи із запропонованих формулювань, закладено два правила: 1) загальне правило: позбавлення або обмеження права власності під час кримінального провадження здійснюється лише на підставі вмотивованого судового рішення, ухваленого в порядку, передбаченому цим Кодексом; 2) виключення із цього загального правила (на підставах та в порядку, передбачених цим Кодексом, допускається тимчасове вилучення майна без судового рішення). Проте, у чинній редакції КПК України це далеко не єдина процесуальна дія, коли обмеження права власності можливо не за судовим рішенням. Тим більше, якщо згадати, що для ухвали слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи за ст. 235 КПК України не передбачається як обов'язковий елемент її змісту дозвіл на вилучення речей і документів. Відповідно, є вже пропозиції щодо удосконалення ст. 16 КПК України [2, с. 201], хоча реалізація цих пропозицій вимагає кореляції також із положеннями ст. 615 КПК України. Адже в умовах воєнного стану, якщо відсутня об'єктивна можливість виконання слідчим суддею повноважень, передбачених статтями 163, 164, 170, 173, 234, 235, 245-248 КПК України, - такі повноваження виконує керівник відповідного органу прокуратури за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором.

Аналіз положень КПК України дозволяє виділити такий перелік процесуальних дій та рішень, у межах яких можливе втручання у право на мирне володіння майном: накладення грошового стягнення, тимчасове вилучення майна, тимчасовий доступ до речей і документів, тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом; арешт майна, застава, огляд, обшук, вилучення майна, вилучення речей і документів під час дізнання, отримання зразків для експертизи, арешт, огляд і виїмка кореспонденції; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження; витребування та отримання речей, документів; вирішення питань стосовно речових доказів у порядку ч. 6 ст. 100 КПК України. Ці процесуальні дії та рішення передбачені у КПК України, тобто один із елементів законності у вигляді правової основи у законодавстві наявний. Проте, цього замало для дотримання відповідної умови, адже закон має бути доступним, точним та передбачуваним, проте, ряд положень КПК України так охарактеризувати неможливо.

Обсяг статті не дозволяє авторам розкрити цю проблематику стосовно кожної процесуальної дії / процесуального рішення, тому слід зупинитися на найбільш інтрузивних заходах – вилученні майна у широкому розумінні цього формулювання у КПК України та питаннях діяльності АРМА стосовно речових доказів у кримінальному провадженні.

Вилучення майна у аспекті законності втручання у право на мирне володіння майном.

Як слушно пишуть С.М. Смоков, А.В. Холостенко та Д.В. Лісніченко, «вилучення у кримінальному провадженні – це діяльність, в рамках передбачених цим кодексом процесуальних дій, спрямована на отримання уповноваженою службовою особою у розпорядження речей, документів, об'єктів, зразків, що мають значення для кримінального провадження» [3, с. 53].

Крім того, слід звернути увагу і на те, що ст. 298-3 КПК України передбачає вилучення речей і документів, як окрему процесуальну дію під час дізнання. І хоча чітко правова природа такого вилучення не визначена, найбільш обґрунтованою є позиція, що вилучення в ході дізнання є особливою процесуальною дією, статус об'єктів, отриманих в ході вилучення – це тимчасово вилучене майно [4, с. 76]. Відмітимо, що таке вилучення здійснюється не за рішенням суду (слідчого судді), а за рішенням уповноваженої особи. Також законодавець не передбачає процедури оскарження такого вилучення речей і документів до слідчого судді, що може мати ознаки зловживань в контексті права на мирне володіння майном.

Тобто натепер «вилучення» є категорією, яка охоплює фактичний перевід матеріальних об'єктів до іншої особи у випадках, передбачених у КПК України, і відрізняється за підставами та формами переходу.

Відмітимо, що вимогам юридичної визначені не відповідає становище, яке є у законодавстві та на практиці з питання вилучення майна в ході тимчасового доступу до речей і документів, яке у ст. 159 КПК України іменується виїмкою. КПК України його практично оминає увагою, єдина норма, з якої можна робити якісь висновки з нього питання, є ч. 1 ст. 100 КПК України, що речовий доказ, який був наданий стороні кримінального провадження або нею вилучений, повинен бути якнайшвидше повернутий володільцю, крім випадків, передбачених статтями 160-166, 170-174 цього Кодексу. На рівні доктрини висловлено пропозицію «доповнити унормувати дії слідчого, прокурора щодо повернення речей і документів, вилучених у ході тимчасового доступу до них, володільцю, а у випадках, коли вилучені речі і документи необхідні для здійснення кримінального провадження, звернутися до слідчого судді, суду з клопотанням про їх арешт» [5].

Є альтернативна позиція щодо потреби виділення особливого правового режиму таких речей і документів: «слідчий після тимчасового доступу у формі вилучення (виїмки) остаточно вирішує питання про те, чи мають ці речі та документи значення для кримінального провадження, і звертається до слідчого судді з клопотанням про арешт майна; це потребуватиме уточнення положень глави 17 КПК України щодо арешту майна не тільки з метою забезпечення збереження речових доказів, а доказів у цілому» [6, с. 311].

Підтримуючи такі ідеї, комплекс змін пропонує В.А. Завтур [7, с. 82].

Разом з тим, вирішення цього питання потребує вже на рівні підготовки пропозицій оцінки майбутньої процедури у аспекті критеріїв правомірності обмеження права на мирне володіння майном. Якщо у КПК України буде передбачений несуперечливий правовий режим речей і документів, які вилучені у результаті тимчасового доступу, то це свідчитиме про законність втручання у це право. Проте, цього замало для відповідності Конвенції та практиці ЄСПЛ за Протоколом 1 до Конвенції.

Зважаючи на положення Протоколу 1 до Конвенції, що «ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства», та тлумачення ЄСПЛ «будь-яке втручання державних органів у право на мирне володіння майном ... повинно переслідувати легітимну мету «в інтересах суспільства»» (рішення «Суханов та Ільченко

проти України» (Заяви № 68385/10 та 71378/10)), а інтересом суспільства у даному випадку є встановлення обставин у кримінальному провадженні, то має бути сформульовано, якими ознаками мають бути наділені речі і документи, щоб отримати відповідний статус. Це частково вже закріплено у п. 5 та 6 ч. 2 ст. 160 КПК України та п. 5 ч. 5 ст. 163 КПК України, проте, суттєвість значення і потреба у неповерненні таких речей і документів має бути підтверджена вже після їх отримання, тобто у разі, якщо вони дійсно матимуть значення для доказування.

Крім того, має бути забезпечено баланс між публічними інтересами та інтересами володільця речей і документів. Адже ЄСПЛ зазначає, що «будь-яке втручання у право власності обов'язково повинно відповідати принципу пропорційності. Як неодноразово зазначав Суд, "справедливий баланс" має бути дотриманий між вимогами загального інтересу суспільства та вимогами захисту основних прав людини. ... Далі Суд зазначає, що необхідний баланс не буде дотриманий, якщо особа, про яку йдеться, несе "індивідуальний і надмірний тягар"» (рішення «Трегубенко проти України» (заява N 61333/00)).

Первинно цей баланс має забезпечити слідчий суддя, суд, як це і передбачено ч. 7 ст. 163 КПК України, даючи розпорядження про надання можливості вилучення речей і документів. Але слід передбачити можливість дискреції також слідчого, прокурора щодо повернення такого майна, у разі, якщо у подальшому у кримінальному провадженні відпаде потреба, наприклад, у зберіганні саме оригіналів, а не копій документів. Адже «одним з елементів тесту справедливого балансу є те, чи існували інші, менш суворі заходи, які були вжиті органами державної влади для дотримання державних інтересів. ... Також може бути релевантним, чи можна було б досягти тієї ж мети шляхом меншого втручання в права заявника і чи розглянули органи влади можливість застосування цих менш суворих рішень» [1].

Для дізнання у ст. 298-3 КПК України передбачено такий механізм повернення, хоча він і прописаний невдало через формулювання «виняткових випадків» щодо можливості повернення, і це потребує виправлення з урахуванням вищенаведених позицій.

У такому випадку можна буде на нормативному рівні закласти дотримання справедливого балансу при вирішенні питання обмеження права на мирне володіння майном. На правозастосовному рівні алгоритм оцінки обмеження детально розроблено О. Капліною та С. Фоміним [8].

Ще одним проблемним питанням є оскарження бездіяльності щодо неповернення тимчасово вилученого майна. Законодавець, реагуючи на численні скарги щодо тиску на бізнес, систематично вносив зміни та доповнення до КПК України у цьому аспекті, зокрема, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо початку роботи Вищого антикорупційного суду» від 18 вересня 2019 року № 100-ІХ, яким було доповнено ст. 169 КПК України щодо механізму повернення тимчасово вилученого майна при відмові в задоволенні або при частковому задоволенні клопотання про арешт тимчасово вилученого майна.

Разом з тим, відмітимо, що ці зміни не вирішити деяких питань, пов'язаних із тимчасовим вилученням майна. Зокрема, бездіяльність стосовно неповернення тимчасово вилученого майна може бути оскаржена у порядку п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України, і, як показує судова практика, за результатами розгляду скарг непоодинокими є ухвали, якими слідчі судді зобов'язують слідчого повернути вилучене майно. Разом з тим, строк, який надається для такого повернення, указується не завжди [9]. І якщо у випадку

відмови у задоволенні клопотання про арешт майна або при скасуванні арешту майна слідчий, прокурор після отримання відповідної ухвали слідчого судді зобов'язані негайно вжити заходів щодо виконання судового рішення та направити повідомлення про його виконання слідчому судді, то при задоволенні скарги за п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України відповідних обов'язків для слідчого, прокурора у КПК України не передбачено, що погіршує становище володільця тимчасово вилученого майна, порівняно із ситуаціями, коли слідчий суддя відмовив у задоволенні клопотання про арешт майна або скасував арешт майна. Відповідно, для усунення цієї прогалини слід внести доповнення до ч. 2 та 3 ст. 169 КПК України та п. 3 ч. 2 ст. 307 КПК України.

Питаннях діяльності АРМА стосовно речових доказів у кримінальному провадженні. Окремою складовою питань охорони права на мирне володіння майном у кримінальному провадженні є забезпечення зберігання самих речових доказів, що забезпечує в подальшому процес доказування та дотримання майнових прав їх власників чи законних володільців. Крім традиційних способів зберігання речових доказів та документів кримінального провадження, які були предметом дослідження багатьох науковців [10; 11], законодавець передбачає підстави, порядок передачі, управління та реалізації певних речових доказів АРМА (абз. 7 ч. 6 та ч. 7, 8 ст. 100 КПК України). З огляду на зазначене варто зазначити, що спеціально утворена інституція за своїм призначенням повинна забезпечувати зберігання зазначених в КПК речових доказів, а з іншого боку – захищати інтереси самих власників переданого на зберігання майна з метою недопущення зниження його вартості внаслідок здійснення ефективного управління арештованими у кримінальному провадженні активами.

Речові докази вартістю понад 200 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження, передаються за письмовою згодою власника, а в разі її відсутності - за рішенням слідчого судді, суду Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, для здійснення заходів з управління ними з метою забезпечення їх збереження або збереження їхньої економічної вартості, а речові докази, зазначені в абзаці першому ч. 6 ст. 100 КПК України, такої самої вартості - для їх реалізації з урахуванням особливостей, визначених законом. Зазначене дозволяє зробити висновок про те, що передача АРМА активів в управління є складовою частиною арешту майна у кримінальному провадженні або похідною дією після накладення арешту на майно. Внаслідок цього діяльність з передачі та управління активами з метою забезпечення їх збереження або збереження їх економічної вартості та реалізації активів з урахуванням їх особливостей повинна відповідати вищезазначеним у цій статті конвенційним стандартам права на мирне володіння майном. Таким чином передача активів в управління АРМА повинна здійснюватись з урахуванням трьох головних критеріїв втручання у право особи на мирне володіння майном, які зазначені в ст. 1 Протоколу Конвенції (законність втручання; наявність «суспільного інтересу»; пропорційність втручання визначеним цілям).

В цьому контексті слід детальніше зупинитись на розгляді питання про спосіб управління переданими АРМА активами, оскільки у правозастосовній діяльності на сьогоднішній день не виробилось чіткої позиції з огляду на суперечність правової регламентації зазначеного питання в ч. 6 ст. 100 КПК та положень Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» від 10 листопада 2015 року №772-VIII (далі – Закон) [12]. Відповідно до ч. 1 ст. 19 вказаного Закону АРМА здійснює управління

активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні, у тому числі як захід забезпечення позову - лише щодо позову, пред'явленого в інтересах держави, із встановленням заборони розпоряджатися та/або користуватися такими активами, а також у позовному провадженні у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави із встановленням заборони користуватися такими активами, сума або вартість яких перевищує 200 розмірів прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб на 1 січня відповідного року. Зазначені активи приймаються в управління відповідно до ухвали слідчого судді під час здійснення досудового розслідування. Управління рухомим та нерухомим майном, цінними паперами майновими та іншими правами здійснюється АРМА шляхом їх реалізації або передачу на конкурсних засадах юридичним особам чи фізичними особам-підприємцям. Таким чином аналіз положень вказаного Закону свідчить про наявність дискреції у АРМА обрання способу управління активами.

Відповідно до ч. 6 ст. 100 КПК України речові докази, що не містять слідів кримінального правопорушення, у вигляді предметів, великих партій товарів, зберігання яких через громіздкість або з інших причин неможливо без зайвих труднощів або витрати по забезпеченню спеціальних умов зберігання яких співмірні з їх вартістю, а також речові докази у вигляді товарів або продукції, що піддаються швидкому псуванню: 1) повертаються власнику (законному володільцю) або передаються йому на відповідальне зберігання, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження; 2) передаються за письмовою згодою власника, а в разі її відсутності - за рішенням слідчого судді, суду для реалізації, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження; 3) знищуються за письмовою згодою власника, а в разі її відсутності - за рішенням слідчого судді, суду, якщо такі товари або продукція, що піддаються швидкому псуванню, мають непридатний стан; 4) передаються для їх технологічної переробки або знищуються за рішенням слідчого судді, суду, якщо вони відносяться до вилучених з обігу предметів чи товарів, а також якщо їх тривале зберігання небезпечне для життя чи здоров'я людей або довкілля. Причому така передача здійснюється до АРМА за письмовою згодою власника, а у випадку її відсутності – за рішенням слідчого судді, суду для здійснення заходів з управління ними з метою їх збереження чи збереження їхньої економічної вартості, а речові докази що не містять слідів кримінального правопорушення, у вигляді предметів, великих партій товарів, зберігання яких через громіздкість або з інших причин неможливо без зайвих труднощів або витрати по забезпеченню спеціальних умов зберігання яких співмірні з їх вартістю, а також речові докази у вигляді товарів або продукції, що піддаються швидкому псуванню – для їх реалізації з урахуванням особливостей, визначених Законом.

Таким чином в будь-якому випадку реалізація речових доказів, зазначених в абз. 7 ч. 6 ст. 100 КПК України можлива лише за письмовою згодою власника, а в разі її відсутності – за рішенням слідчого судді, суду із зазначення у відповідній ухвалі про передачу такого активу з метою реалізації. З метою усунення прогалин нормативного регулювання та забезпечення прав власника на мирне володіння майном у кримінальному провадженні доцільно передбачити можливість участі підозрюваного, обвинуваченого, їх захисників та законних представників, іншого власника речових доказів чи його представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, під час розгляду клопотання слідчого чи прокурора про передачу речових доказів, які зазначені в абз. 7 ч. 6 ст. 100 КПК. Зазначене положення сприятиме захисту та охороні прав зазначених осіб в контексті права на мирне володіння майном. Зазначені

особи повинні бути наділені правом надавати слідчому судді чи суду докази та аргументи з метою визначення найкращого способу управління такими активами та здійснення волевиявлення власника майна щодо його згоди на реалізацію таких речових доказів

Висновки. Для посилення процесуальних гарантій повернення вилученого майна його володільцю слід частини 2 та 3 ст. 169 КПК України викласти у редакції:

«2. Копія судового рішення про відмову в задоволенні або про часткове задоволення клопотання про арешт тимчасово вилученого майна, копія судового рішення про повне або часткове скасування арешту тимчасово вилученого майна, копія судового рішення про повне або часткове задоволення скарги на бездіяльність, яка полягає у не поверненні тимчасово вилученого майна, негайно після його оголошення вручається слідчому, прокурору. У разі відсутності слідчого, прокурора під час оголошення судового рішення його копія надсилається таким особам не пізніше наступного робочого дня.

3. Слідчий, прокурор після отримання судового рішення про відмову в задоволенні або про часткове задоволення клопотання про арешт тимчасово вилученого майна, судового рішення про повне або часткове скасування арешту тимчасово вилученого майна, судового рішення про повне або часткове задоволення скарги на бездіяльність, яка полягає у не поверненні тимчасово вилученого майна, повинні негайно вжити заходів щодо виконання судового рішення та направити повідомлення про його виконання слідчому судді».

Крім того, для усунення ситуацій невказання строку повернення вилученого майна слід п. 3 ч. 2 ст. 307 КПК України викласти у редакції: «зобов'язання вчинити певну дію у строк, визначений слідчим суддею».

З метою гарантування права на мирне володіння майном у кримінальному провадженні ч. 6 ст. 100 КПК України доповнити абз. 8 такого змісту: «Клопотання про передачу активів в управління Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаних від корупційних та інших злочинів для здійснення заходів з управління ними розглядається слідчим суддею, судом не пізніше п'яти днів з дня його надходження до суду, за участю слідчого та/або прокурора, Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаних від корупційних та інших злочинів, підозрюваного, обвинуваченого, їх захисників та законних представників, іншого власника активів, його представника, представника юридичної особи щодо якої здійснюється провадження. Неприбуття цих осіб не перешкоджає розгляду клопотання».

Список використаних джерел

1. Посібник «Захист власності» аналізує та підсумовує прецедентне право зі статті 1 Протоколу № 1 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод до 31 серпня 2018 року. URL: https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2019/07/Guide_Art_1_Protocol_1_UKR_-2019.pdf
2. Музиченко О.В. Реалізація конституційного принципу недоторканності права власності на стадії досудового розслідування: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2016. 267 с.
3. Смоков С. М., Холостенко А. В., Лісніченко Д. В. Вилучення майна під час кримінального провадження: монографія. Одеса: Букаєв Вадим Вікторович [вид.], 2020. 286 с.
4. Зінковський І.П. Вилучення речей і документів в ході дізнання: питання використання у доказуванні. Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах :

збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (5 листопада 2021 року) / упор.: Г. Я. Савчин, У. О. Цмоць. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. С. 75-79.

5. Дрозд А.В. Забезпечення недоторканності права власності в кримінальному провадженні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2019. 24 с. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/5881/aref_Drozd%20A%20V_2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y

6. Зінковський І. П., Гловюк І.В. Повноваження слідчого при обранні, зміні та скасуванні заходів забезпечення кримінального провадження: доктрина та практика : монографія. Одеса : Гельветика, 2020. 420 с.

7. Завтур В.А. Правовий статус речей і документів, вилучених за ухвалою про тимчасовий доступ до речей і документів: питання правової визначеності. Кримінальна юстиція сучасної України: виклики та перспективи: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присв. до 75-річчя д.ю.н., проф. Ю.П. Аленіна (м. Одеса, 20 листоп. 2021 р.) [Електронне видання] / відповід. ред.: Л.І. Аркуша, О.О. Торбас, В.А. Завтур; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2021. С. 78-83.

8. Kaplina O., Fomin S. 'Proportionality of Interference with the Right to Peaceful Enjoyment of Property During the Seizure of Property in Criminal Proceedings in Ukraine' (2020) 4 (8) Access to Justice in Eastern Europe, 246-264

9. Ухвала слідчого судді Вищого антикорупційного суду від 03 серпня 2021 року, справа № 991/5144/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98755927>

10. Ковальчук С.О. Умови передачі доказів на відповідальне зберігання власнику (законному володільцю) під час кримінального провадження. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2015. № 5. С. 210-217

11. Крицька І. Зберігання речових доказів у кримінальному провадженні: мета, способи, умови й суб'єкти. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 6. С. 178-182.

12. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: Закон України від 10.11.2015 року № 772-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19>.

References

1. *Posibnyk «Zakhyst vlasnosti» analizuie ta pidsumovuie pretsedentne pravo zi staty 1 Protokolu № 1 Konventsii pro zakhyst prav liudyny ta osnovopolozhnykh svobod do 31 serpnia 2018 roku* [The "Property Protection" guide analyzes and summarizes case law from Article 1 of Protocol No. 1 of the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms until August 31, 2018]. Available at: https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2019/07/Guide_Art_1_Protocol_1_UKR_-2019.pdf (in Ukrainian) (accessed 11 January 2023).

2. Muzychenko, O.V. (2016) *Implementation of the constitutional principle of inviolability of property rights at the stage of pre-trial investigation*: Phd thesis. abstract. Kharkiv. (in Ukrainian)

3. Smokov, S. M., Kholostenko, A. V., Lisnichenko, D. V. (2020)/ *Vyluchennia maina pid chas kryminalnoho provadzhennia* [Seizure of property during criminal proceedings]. Odessa. (in Ukrainian)

4. Zinkovskyi, I.P. (2021). *Vyluchennia rechei i dokumentiv v khodi diznannia: pytannia vykorystannia u dokazuvanni* [Seizure of things and documents during the investigation: issues

of use in evidence]. *Teoriia ta praktyka protydii zlochynnosti u suchasnykh umovakh: Zbirnyk tez Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (5 lystopada 2021 roku). (pp. 75-79). Lviv. (in Ukrainian)

5. Drozd, A.V. (2019). *Ensuring the inviolability of property rights in criminal proceedings: PhD thesis abstract*. Kharkiv. Available at: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/5881/aref_Drozd%20A%20V_2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y (accessed 11 January 2023) (in Ukrainian)

6. Zinkovskyi, I. P., Hloviuk, I.V. (2020). *Povnovazhennia slidchoho pry obranni, zmini ta skasuvanni zakhodiv zabezpechennia kryminalnoho provadzhennia: doktryna ta praktyka* [Investigator's powers in the course of imposition, change, or revoking of measures to ensure criminal proceedings: doctrine and practice] Odesa: Helvetyka. (in Ukrainian)

7. Zavtur, V.A. (2021) *Pravovyi status rechei i dokumentiv, vyluchenykh za ukhvaloiu pro tymchasovyi dostup do rechei i dokumentiv: pytannia pravovoi vyznachenosti*. [Legal status of things and documents seized under the decision on temporary access to things and documents: the issue of legal certainty]. *Kryminalna yustytisia suchasnoi Ukrainy: vykyky ta perspektyvy* : materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf., prysv. do 75-richchia d.iu.n., prof. Yu.P. Alenina (m. Odesa, 20 lystop. 2021 r.). (pp. 78-83). Odesa. (in Ukrainian)

8. Kaplina, O., Fomin, S. (2020). Proportionality of Interference with the Right to Peaceful Enjoyment of Property During the Seizure of Property in Criminal Proceedings in Ukraine. *Access to Justice in Eastern Europe*, 4 (8), 246-264 (in English). <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-3.4-a000038>

9. Decision of the investigating judge of the High Anti-Corruption Court case No. 991/5144/21 (2021, August 3). Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98755927> (accessed 11 January 2023) (in Ukrainian)

10. Kovalchuk, S.O. (2015). *Umovy peredachi dokaziv na vidpovidalne zberihannia vlasnyku (zakonnomu volodiltsiu) pid chas kryminalnoho provadzhennia* [Conditions for the transfer of evidence for responsible storage of the owner (legal owner) during criminal proceedings.] *Visnyk Pivdennoho rehionalnoho tsentru Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*, 5, 210-217 (in Ukrainian).

11. Krytska, I. (2017). *Zberihannia rechovykh dokaziv u kryminalnomu provadzhenni: meta, sposoby, umovy y subiekty* [Storage of material evidence in criminal proceedings: purpose, methods, conditions and subjects]. *Pidpryiemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, 6, 178-182 (in Ukrainian).

12. On the National Agency of Ukraine for finding, tracing and management of assets derived from corruption and other crimes: Law of Ukraine No. 772-VIII (2015, October 10). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19>. (accessed 11 January 2023) (in Ukrainian).

Стаття: надійшла до редакції 20.02.2023
прийнята до друку 10.03.2023
The article: is received 20.02.2023
is accepted 10.03.2023

Бібліографія: Гловюк І. В., Гринюк В. О. Охорона та захист права на мирне володіння майном у досудовому розслідуванні: доктрина та судова практика. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право*. Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2023. Вип. 15 (27). Т. 1. С. 239-249. DOI: 10.33098/2078-6670.2023.15.27.1.239-249.

